

Ірина ГРАБОВЕЦЬ

*кандидат соціологічних наук, доцент,
завідувач кафедри соціології та масових комунікацій
Криворізького державного педагогічного університету
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0704-4167>
e-mail: iryna.hrabovetz@kdpu.edu.ua*

ЕТНОСОЦІОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІЇ У ХІХ–ХХ СТОЛІТТЯХ: УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКА МІЖЕТНІЧНА ВЗАЄМОДІЯ

У статті досліджено українсько-польську міжетнічну взаємодію впродовж ХІХ–ХХ століття як чинник формування української національної ідентичності в етносоціологічному вимірі. Розглянуто динаміку відносин між українським і польським етносами в умовах імперського домінування, національного пробудження, міжвоєнного протистояння, Другої світової війни та радянського періоду. Особлива увага приділяється аналізу політики пацифікації та формам політичної мобілізації українців у контексті польської державної політики, подій Волинської трагедії у роки Другої світової війни. Акцентовано на локальних прикладах співпраці, релігійного і культурного співіснування як альтернативних моделей міжетнічної взаємодії. На основі сучасної української історіографії та міждисциплінарних підходів обґрунтовано потенціал українсько-польського історичного діалогу як засобу примирення в умовах нових геополітичних викликів.

Ключові слова: міжетнічна взаємодія, національна ідентичність, націотворення, історична пам'ять, етносоціологія.

Формування української нації у ХІХ–ХХ ст. відбувалося в умовах складної міжетнічної взаємодії, зокрема в контексті українсько-польських відносин. Цей період позначений не лише змаганням за національну ідентичність, але і спробами співіснування двох етнічних спільнот на спільному геополітичному просторі, передусім у Східній Галичині, на Волині та Правобережній Україні. Національні рухи українців і поляків мали як конфліктні, так і паралельні вектори розвитку, що проявлялися у суперечках за землю, доступі до освіти, адміністрації, а також формуванні національних історичних наративів.

У Галичині, яка з другої половини ХІХ ст. залишалась відносно ліберальним простором Австро-Угорської монархії, виникла унікальна ситуація конкуренції і співіснування українського та польського національних проєктів. Обидві спільноти вибудовували власну систему освіти, пресу, кооперативи, політичні партії, що сприяло мобілізації мас та формуванню етнічної ідентичності крізь призму «іншого».

У сучасній Україні, де нині триває боротьба за збереження державності, національної єдності та історичної суб'єктності в умовах російської агресії, осмислення історичного досвіду українсько-польських міжетнічних взаємин набуває

особливої ваги. З одного боку, це дозволяє уникати повторення помилок минулого, з іншого – сприяє утвердженню моделей міжетнічної толерантності та взаємоповаги у суспільстві, де різні національні пам'яті співіснують у спільному політичному просторі. Рефлексія над українсько-польською історією стала особливо актуальною після 2014 р., коли обидві держави поєднали зусилля в межах спільних геополітичних викликів, що, втім, не знімало потреби в критичному переосмисленні складних епізодів спільної історії.

Етносоціологічний підхід дозволяє комплексно аналізувати, як соціальні структури, етнічні стереотипи, політична мобілізація та культурна самосвідомість впливали на націотворення українців у взаємодії з польською етнічною більшістю або адміністрацією. Нині, в умовах російсько-української війни та зовнішньої загрози для української державності, осмислення історичного досвіду українсько-польських міжетнічних відносин є надзвичайно актуальним. Такий аналіз не лише поглиблює розуміння минулого, а і сприяє формуванню моделей міжетнічної толерантності, національної консолідації та стабільного суспільного розвитку. У цьому контексті *метою* дослідження є аналіз етносоціологічних засад формування української нації у XIX–XX ст. з урахуванням українсько-польської міжетнічної взаємодії та виявлення ролі цієї взаємодії у процесах націотворення.

На відміну від інших проявів суспільної свідомості, національна ідентичність тривалий час залишалася на периферії уваги соціогуманітарного знання. Як і ширша етнонаціональна проблематика, вона підпадала під вплив домінантної класової ідеології, що обмежувала можливості її наукового аналізу. Навіть у сучасному академічному середовищі спостерігається інерційність підходів, як у повсякденному сприйнятті, так і в теоретичних підходах: національна свідомість часто осмислюється крізь призму застарілих чи упереджених ідеологічних конструкцій.

У світлі новітніх наукових дискусій філософські й етнополітичні питання, пов'язані з піднесенням національної свідомості, доланням етнонаціональних стереотипів, формуванням сучасної української етносоціологічної та етнодержавознавчої шкіл, а також появою фундаментальних монографій, енциклопедій і словників (Олександр Картунов, Григорій Касьянов, Ірина Кресіна та ін.) (Картунов, 1995; Касьянов, 1999; Кресіна, 1998), стали точкою перелому у суспільних науках. Аналізу піддано численні прояви взаємодії суб'єктів та об'єктів державотворення, діалектичні процеси етнонаціогенезу, а також розвиток окремих компонентів української національної свідомості (Володимир Лісовий, Петро Мірчук, Лариса Нагорна, Сергій Римаренко, Микола Рябчук) (Лісовий, 1991; Мірчук, 1953; Нагорна, 2005; Римаренко, 1998; Рябчук, 2000). Окремою лінією є узагальнення сучасної етнополітичної моделі національної свідомості в контексті державного і національного становлення (Мирослав Попович, Максим Розумний) (Поліщук, 1999; Попович, 2001; Розумний, 2001), а також дослідження впливів ірраціонального елементу в національному самосприйнятті – історичної пам'яті, архетипів, міфів (Сергій Грабовський, Михайло Степіко, Світлана Чукут) (Васильєв, 1993; Грабовський, 1997; Степіко, 1988; Чукут, 1999).

У новітніх працях українських соціологів та істориків, зокрема Олени Кліменко та Олександри Вайсман-Сахнюк (Кліменко, Вайсман-Сахнюк, 2023), під-

креслюється, що формування модерної української нації як реакція на соціальні та етнокультурні трансформації в межах Австро-Угорської й російської імперій розглядається в межах етносоціології, яка аналізує механізми етнічної ідентифікації, роль еліт, мобілізаційні процеси та трансформацію етносу в націю.

Емпіричні соціологічні дослідження Лілії Пилипенко та Сергія Білана чітко продемонстрували, що українсько-польська міжетнічна взаємодія на Волині та в Галичині охоплювала не лише елітні кола, а мала масовий характер, а жорстка політика польської адміністрації у міжвоєнний період, зокрема пацифікаційні акції, обмеження діяльності «Просвіти» та культурних прав українців, значно посилила націоналістичні настрої серед української молоді (Пилипенко, Білан, 2018). Одночасно важливою є робота Андрія Кліша, який підкреслює, що у Галичині, поряд із конфліктами, існували локальні форми політичного співіснування, зокрема через діяльність християнських соціалістичних організацій, які виступали як поміркований фактор у міжетнічній політиці регіону (Кліш, 2016).

Попри наявність фундаментальних праць у галузі етнополітології, філософії нації та історичної соціології, проблема етносоціологічних засад формування української нації у XIX–XX ст. з урахуванням українсько-польської міжетнічної взаємодії досі залишається не досить дослідженою. Більшість наукових інтерпретацій обмежуються загальними моделями націогенезу або зосереджуються на конфліктологічних аспектах польсько-українських відносин, залишаючи поза увагою глибші соціокультурні й ідентифікаційні процеси. Сучасна соціогуманітарна думка лише частково подолала ідеологічну спадщину минулого, що продовжує стримувати об'єктивне осмислення взаємозв'язку між етнічною взаємодією і формуванням національної ідентичності. Зокрема, масові рівні українсько-польської взаємодії, її роль у розвитку локальних форм політичного співіснування та вплив на політичну активізацію українського населення у західних землях України залишаються фрагментарно висвітленими. Таким чином, системний етносоціологічний аналіз цього питання є актуальним і необхідним для комплексного розуміння націєтворчих процесів в українському контексті (Литвин, 2017).

Виклад основного матеріалу. Українсько-польські міжетнічні відносини в XIX–XX ст. формувалися в умовах глибоких соціально-політичних, релігійних та культурних трансформацій, зумовлених як зовнішніми імперськими факторами, так і внутрішніми процесами націєтворення. Ці взаємини мали суперечливий характер – від співпраці та мирного співіснування до конфліктів і трагічних етнополітичних протистоянь (Литвин, 2021).

У XIX ст. українці та поляки, перебуваючи під владою Австро-Угорської та Російської імперій, розвивалися в умовах асиметричних політичних і соціальних структур, що суттєво вплинуло на характер міжетнічної взаємодії. У межах Австро-Угорщини, зокрема в Галичині, поляки отримали значну політичну перевагу після автономізації Королівства Галичини та Лодомерії (1867), що забезпечило їм контроль над регіональними сеймом, адміністрацією, шкільництвом і духовенством (Грицак, 2011; Субтельний, 1991). Натомість українці (русини) залишалися здебільшого у статусі селянства, політично маргіналізованими, без доступу до повноцінної освіти рідною мовою.

З етносоціологічної точки зору така структура породжувала систему символічних та матеріальних нерівностей, де етнічна належність визначала доступ до ресурсів і можливостей (Barth, 1969). Саме така конфігурація породила «конкуренцію національних проєктів»: поляки бачили Галичину як історичну частину польської державності, тоді як українці – як потенційний центр української автономії або державності (Касьянов, 1999).

У відповідь на цю домінанту, вже у середині XIX ст. розгорнулося активне національне відродження: українці створювали культурні та освітні інституції: «Просвіта» (від 1868 р.), Наукове товариство імені Шевченка, кооперативи, які сприяли консолідації національної ідентичності й мобілізації груп (Поліщук, 2019). Це контрастувало з політикою польської більшості, що тримала контроль у сеймах та адміністраціях і прагнула інтеграції Галичини до майбутньої польської держави (Касьянов, 1999).

Цей двобій між «національними проєктами» – польським і українським – мав характер емоційно-психологічної мобілізації й конкуренції культурних уявлень, ідентичностей та символічних ресурсів. Українці формували свою національну ідентичність не лише через опір, а й через створення альтернативних соціальних і культурних структур (Smith, 1991). Зокрема, діяльність товариства «Просвіта» слід розглядати не просто як культурний феномен, а як елемент системної етносоціологічної стратегії: організація читань, освітніх заходів, мовної політики й культурно-патріотичних акцій сприяла формуванню масової етнічної мобілізації (Поліщук, 2019). Такі інституційні ініціативи ставали не лише символами ідентичності – вони зміцнювали соціальну солідарність та сприяли політичній активації.

Після Першої світової війни та розпаду імперій Галичина і Волинь були включені до складу Польщі, що українцями було сприйнято як фактична анексія (Дем'янюк, 2007). Цей період характеризувався жорсткою асиметрією етнополітичної влади: польська держава запровадила політику асиміляції українського населення, що включала локальні репресії, заборону українських інституцій і обмеження мовних прав.

Особливо відомою стала акція польської влади 1930 р. – «пацифікація» Галичини, під час якої було зруйновано сотні читалень «Просвіти», поруч з арештами діячів культурного руху, школи та кооперативи було закрито, а селян системно переслідували (Скакун, 2012). Дослідники детально проаналізували масштаби цих репресій і їх негативний соціальний ефект для української спільноти регіону (Савченко, 2010). Як результат, ці дії викликали послідовну мобілізацію української етнічної спільноти: «пацифікація» слугувала поштовхом до зростання національної самосвідомості, радикалізації молоді та поширення настроїв національного протистояння. Сталий конфлікт загострював конструювання української ідентичності через об'єднання навколо культурних символів, пам'яті, релігії та організаційного опору.

Водночас уже наприкінці XIX – початку XX ст. у Галичині існували приклади політичного співіснування, зокрема через інституції християнських соціалістів, які зробили ставку на діалог та поміркованість між етносами (Кліш, 2016). Ці ініціативи свідчили про наявність альтернативного міжетнічного режиму співпраці, що

протистояв крайнім формам націоналізму. Зокрема, Олександр Дем'янюк досліджував дипломатичні аспекти українсько-польських взаємин 1919 р., аналізуючи позиції делегацій УНР і Польщі у переговорному процесі та роль Волині й Галичини у формуванні нових моделей співпраці або протистояння (Дем'янюк, 2007).

У період революцій та війн 1917–1921 рр. міжетнічні конфлікти на українських землях значно загострилися, що було пов'язано із розпадом Російської імперії та формуванням нових політичних утворень. Водночас ці виклики сприяли консолідації українського суспільства та посиленню потреби у спільній національній мобілізації, яка стала базою для створення перших українських державних інституцій, зокрема Української Центральної Ради та Директорії УНР, а також активізації політичних рухів, що боролися за незалежність (Субтельний, 1991, с. 378–410). Цей період характеризується тим, що різні соціальні групи – від інтелігенції до селянства – об'єднувалися під гаслом національного визволення, усвідомлюючи загрозу як з боку зовнішніх сил, так і внутрішньої етнічної роздробленості. Така мобілізація стала ключовим чинником формування української національної ідентичності у складних умовах міжетнічної взаємодії та війн.

Таким чином, можна зробити висновок, що міжвоєнний період у Галичині та на Волині був часом гострого етнополітичного протистояння: політика польської влади провокувала етнічну мобілізацію українців, формування націоналістичних настроїв і створення культурно-патріотичних інституцій як засобу опору. Етносоціологічна перспектива дозволяє розширити розуміння цього феномену, тим самим виявляючи як конфронтаційні, так і діалогові форми взаємодії.

Найдраматичніший етап українсько-польських міжетнічних відносин припав на роки Другої світової війни, зокрема 1943–1944 рр., коли на Волині та в Галичині відбулися масштабні збройні протистояння між українським та польським населенням, які в історіографії дістали назву Волинської трагедії. Вона стала трагічною кульмінацією довготривалого конфлікту, коріння якого сягало ще міжвоєнних часів та нерівноправного становища українців у Польщі. На думку науковців, ці події були спричинені сукупністю факторів: історичною пам'яттю про польську асиміляційну політику, конфліктом національних проєктів, відсутністю ефективних механізмів міжетнічної комунікації, а також впливом війни як кризового каталізатора етнічної мобілізації. Як зазначає історик Ігор Ільюшин, українське населення сприймало польську присутність на Волині як загрозу для власної ідентичності, що в умовах колапсу державних інститутів та пропаганди призвело до радикалізації національного руху, зокрема в рамках діяльності ОУН(б) та УПА (Ільюшин, 2003).

Роман Скакун у дослідженні польсько-українських конфліктів підкреслює, що події Волинської трагедії мають розглядатися в ширшому контексті «війни пам'ятей», де спроба утвердження власної національної ідентичності в умовах багатонаціонального прикордоння призвела до збройного зіткнення з іншою, не менш мобілізованою етнічною спільнотою (Скакун, 2012). Інші дослідники доводять, що конфлікт не був одновимірним: поряд із насильством існували випадки співпраці на місцевому рівні, а частина польського населення демонструвала готовність до діалогу. Проте домінувала логіка воєнного самозахисту, яка витіс-

няла гуманітарні підходи до міжетнічних відносин (Pylypenko, Bilan, 2018). Таким чином, Волинська трагедія виступає як приклад того, як етносоціальні чинники – конкуренція за простір, відсутність політичної репрезентації, історична травма – можуть у поєднанні з воєнними обставинами призводити до етнічного насильства. Цей період також засвідчив, що формування української нації як політичної спільноти відбувалося в жорстких умовах міжетнічного протистояння та необхідності самовизначення.

У радянській історіографії українсько-польські відносини, зокрема тематика Волинської трагедії, були цілеспрямовано маргіналізовані та зведені до спрощених інтерпретацій, що відповідали рамкам офіційної концепції «дружби братніх народів». Події, пов'язані з міжетнічною напругою, насильством чи політичною конкуренцією, подавалися або як поодинокі прояви буржуазного націоналізму, або взагалі замовчувалися. Питання польсько-українського конфлікту на Волині 1943–1944 рр. не розглядалося як окрема історична проблема з глибоким соціокультурним підґрунтям, а натомість редукувалося до уніфікованої схеми «фашистських провокацій» чи «антирадянської діяльності». Історія Волинського регіону в радянському дискурсі була позбавлена складності й багатоголосся, що властиві міжетнічним процесам. Відсутність доступу до архівів, цензура та ідеологічні обмеження унеможливлювали всебічний аналіз передумов конфлікту, таких як асиміляційна політика міжвоєнної Польщі, радикалізація молоді, релігійні та мовні суперечності. Замість повноцінного етносоціологічного дослідження динаміки українсько-польського співіснування наратив радянської науки концентрувався на формальних етапах соціалістичного «будівництва» або узагальнених ідеологічних штампах (Ухач, 2021).

Іван Патриляк наголошує, що у 1940–1950-х рр. сталінська влада не лише придушувала національний рух, але і системно нівелювала реальні причини міжетнічного протистояння. Волинська трагедія та пов'язані з нею події трактувалися винятково як частина «антирадянської діяльності», без урахування історичних, релігійних, соціальних передумов чи взаємодії між українцями та поляками на локальному рівні (Патриляк, 2024, с. 215–248). Замість повноцінного соціокультурного аналізу історичні події було зведено до схематичної боротьби «радянських визволителів» із «українськими буржуазними націоналістами», що виключало можливість переосмислення спільного минулого.

Водночас було проігноровано альтернативні – і часто мирні – моделі міжетнічної взаємодії, що існували на локальному рівні. Такі явища, як культурна кооперація, взаємодія у системі освіти, спільна участь у релігійному житті, традиції взаємодопомоги на рівні сільських громад і органів місцевого самоврядування, практично не потрапляли у фокус публічного дискурсу чи академічного аналізу. Це формувало викривлену картину історичного досвіду, в якій співіснування зводилося лише до періодів конфлікту, або ж взагалі ігнорувалося в ім'я політичної доцільності.

Актуальні наукові дослідження 2024–2025 рр. засвідчують помітну трансформацію підходів до інтерпретації українсько-польських взаємин у площині історичної пам'яті та етносоціологічного аналізу. Насамперед простежується послідовний перехід до плюралістичної історіографічної моделі, що передбачає включення обох – українського і польського – наративів до академічного й публічного дис-

курсу. Такий підхід, як зазначає Оксана Каліщук, дає змогу подолати однобічність оцінок, характерну для попередніх етапів осмислення спільного минулого, та створити більш комплексну картину соціокультурних процесів, пов'язаних з періодом Другої світової війни і післявоєнного часу (Каліщук, 2024).

У 2025 р. важливою інституційною ініціативою стала ідея відновлення українсько-польського Форуму істориків за сприяння Міністерства закордонних справ України. Цей формат може стати прикладом державної підтримки фахового діалогу, орієнтованого на вироблення узгоджених підходів до складних питань спільної історії, насамперед у контексті Волинської трагедії 1943–1944 рр. (МЗС України, 2025). Сучасні дослідники та управлінці повинні більше уваги приділяти формуванню історичної пам'яті як інструменту міжкультурної комунікації. У цьому контексті події Волині мають розглядатися не лише як об'єкт історичного засудження, а й як потенційний ресурс для конструктивного переосмислення минулого, спрямованого на досягнення примирення, відновлення довіри та налагодження міжетнічної співпраці (Бусленко, 2024).

Висновки. Отже, українсько-польська міжетнічна взаємодія у XIX–XX ст. була не лише полем конфлікту, а й важливим етапом становлення української нації. Постійна взаємодія з польською шляхтою, зокрема в Галичині, дала поштовх до розвитку етнічної самосвідомості, адже у контексті конкуренції за культурне і політичне лідерство українці усвідомили необхідність виділення себе як окремої нації. Польська домінація і культурна експансія сприяли консолідації українських культурних і мовних маркерів, що стало основою для подальшого етнічного самоусвідомлення.

У сучасному українському суспільстві сприйняття Волинської трагедії набуває нового звучання в умовах російсько-української війни та трансформації політичного й безпекового ландшафту Європи. Історична пам'ять про протистояння 1943–1944 рр. більше не розглядається винятково як травматичний епізод двосторонньої історії, а починає сприйматися як частина ширшого досвіду колоніального насильства, етнічної мобілізації та боротьби за виживання в умовах знищення державності. На тлі спільної боротьби України й Польщі проти російського реваншизму історичний наратив Волині поступово еволюціонує в публічному дискурсі – з об'єкта ідеологічного конфлікту у зону міжкультурного діалогу. Це виявляється у спільних історичних проєктах, спільних наукових заходах, зростанні академічних контактів. Таким чином, сучасне осмислення українсько-польської міжетнічної взаємодії у XIX–XX ст. є індикатором політичної зрілості українського суспільства, його здатності до критичного аналізу складного минулого та створення діалогічної моделі історичної пам'яті, яка зміцнює, а не послаблює державність і міжнародне партнерство.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

Бусленко, В. (2024). Українсько-польські відносини в 2022–2024 рр. *Вісник Прикарпатського університету. Серія : Політологія*, 19(4). <https://journals.pnu.if.ua/index.php/politology/article/view/178/174>.

Васильєв, В. (1993). Деякі роздуми з приводу терміна «ментальність». *Розбудова держави*, 11, 50–53.

- Грабовський, С. (1997). Українська людина та українське буття. *Сучасність*, 3, 32–47.
- Грицак, Я. (2011). *Історія України. Формування модерної нації. XIX–XX століття*. Київ : Критика.
- Дем'янюк, О. Й. (2007). Волинь та Галичина в українсько-польських стосунках у 1919 р. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Держава та армія*, 584, 113–120.
- Ільющин, І. І. (2003). *Волинська трагедія 1943–1944 рр.* Київ : НАН України, Інститут історії України; Київський славистичний університет.
- Калішук, О. (2024). Українсько-польські взаємини в роки Другої світової війни: інтерпретації минулого в умовах зміни геополітичних реалій. *Український історичний журнал*, 4, 98–112. <https://doi.org/10.15407/uhj2023.04.098>.
- Картунов, О. (1995). Західні теорії нації: Плюралізм думок, дефіцит понять. *Віче*, 6, 80–93.
- Касьянов, Г. В. (1999). «Нація» і «націоналізм»: слова і терміни. *Український історичний журнал*, 2, 3–14.
- Касьянов, Г. В. (1999). *Теорії нації та націоналізму*. Київ : Либідь.
- Клименко, О., Вайсман-Сахнюк, О. О. (2023). Ключові теорії етносоціології у висвітленні етногенезу українського народу. *Соціологічні студії*, 1 (22), 15–25. <https://doi.org/10.29038/2306-3971-2022-02-15-25>.
- Кліш, А. (2016). Українсько-польські відносини в політиці християнських товариств Галичини кінця XIX – початку XX ст. *Історико-культурні студії*, 3(1), 51–55.
- Кресіна, І. О. (1998). *Українська національна свідомість і сучасні політичні процеси: етнополітологічний аналіз*. Київ : Вища школа.
- Лісовий, В. (1991). Драгоманов і Донцов. *Філософська і соціологічна думка*, 9, 95–102.
- Литвин, М. (2017). (відп. ред.) *Українсько-польські відносини. Новітня доба*. Львів, 732.
- Литвин, М. (2021). (відп. ред.). *За свободу: українсько-польський діалог та спроби порозуміння*. Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 638.
- МЗС України. (2025, червень 20). Україна ініціює відновлення українсько-польського Форуму істориків та Форуму партнерства. *Суспільне Новини*. <https://susplne.media/1047965-ukraina-iniciuje-vidnovlennia-ukrainsko-polskogo-forumu-istorikiv-ta-forumu-partnerstva/>.
- Мірчук, П. (1953). *Українська повстанська армія 1942–1945: документи і матеріали*. Львів : Товариство української мови ім. Т. Шевченка.
- Нагорна, Л. (2005). *Політична мова і мовна політика: діапазон можливості політичної лінгвістики*. Київ : Світогляд.
- Патриляк, І. (2024). *Перемога або смерть: український визвольний рух у 1939–1960 роках*. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля»; Центр досліджень визвольного руху.
- Поліщук, Д. І. (2019). Діяльність «Просвіти» як чинник націотворення та формування національної свідомості. *Духовна культура України перед викликами часу* : тези доповідей учасників II Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Харків, 16 квіт. 2019 р.). Харків, 233–235.
- Поліщук, І. (1999). Утікаючи від світу та шукаючи загроз у самому собі. *Віче*, 9, 141–149.
- Попович, М. В. (2001). *Нарис історії культури України* (2-ге вид., випр.). Київ : АртЕк.
- Римаренко, С. (1998). *Самовизначення особи, нації, держави (Етнополітичні основи)* : монографія. Київ : Юридична книга.
- Розумний, М. М. (2016). *Виклики національного самовизначення* : монографія. Київ : НІСД.
- Рябчук, М. (2000). *Від Малоросії до Росії: Парадокси запізнілого націєтворення*. Київ : Критика.
- Савченко, О. О. (2010). Польські репресії проти народу Галичини у 30-х рр. XX ст. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Держава та армія*, 670, 146–150.
- Скаун, Р. (2012). *«Пацифікація»: польські репресії 1930 року в Галичині*. Львів : Видавництво Українського католицького університету.
- Степико, М. (1988). *Буття етносу: витоки, сучасність, перспективи (філософсько-методологічний аналіз)*. Київ : Знання.

Субтельний, О. (1991). *Україна: історія* / Ю. І. Шевчук, Пер.; С. В. Кульчицький, Вступ. ст. Київ : Либідь.

Ухач, В. З. (2021). Сучасна вітчизняна історіографія Волинської трагедії 1943 року. *Zaporizhzhia Historical Review*, 1(40), 229–233.

Чукот, С. А. (1999). *Гене́за духовної культури: управлінський вимір*. Київ : УАДУ.

Barth, F. (1969). *Ethnic groups and boundaries: The social organization of culture difference*. Oslo : Universitetsforlaget.

Pylypenko, L., & Bilan, S. (2018). Periodization of development of ethnic relations of Western Ukraine and Poland (1918–1939). *EUREKA: Social and Humanities*, 2, 39–44. <https://doi.org/10.21303/2504-5571.2018.00574>.

Smith, A. D. (1991). *National Identity*. New York : PENGUIN BOOKS.

REFERENCES

Buslenko, V. (2024). Ukrainsko-polski vidnosyny v 2022–2024 rr. *Visnyk Prykarpatskoho universytetu. Serii: Politolohiia*, 19(4). <https://journals.pnu.if.ua/index.php/politology/article/view/178/174> (in Ukrainian)

Vasyliiev, V. (1993). Deiaiki rozдумы z pryvodu terminu “Mentalnist”. *Rozbudova Derzhavy*, 11, 50–53 (in Ukrainian).

Hrabovskiy, S. (1997). Ukrainska liudyna ta ukrainske buttia. *Suchasnist*, 3, 32–47 (in Ukrainian).

Hrytsak, Ya. (2011). *Istoriia Ukrainy. Formuvannia modernoi natsii. XIX–XX stolittia*. Kyiv: Krytyka (in Ukrainian).

Demyaniuk, O. Y. (2007). Volyn ta Halychyna v ukrainsko-polskykh stosunkakh u 1919 r. *Visnyk Natsionalnoho universytetu “Lvivska Politehnika”*. *Derzhava ta Armiia*, 584, 113–120 (in Ukrainian).

Iliushyn, I. I. (2003). *Volynska trahediia 1943–1944 rr.* Kyiv: NAN Ukrainy, Instytut istorii Ukrainy; Kyivskiy slavyistychnyi universytet (in Ukrainian).

Kalishchuk, O. (2024). Ukrainsko-polski vzaiemyny v roky Druhoi svitovoi viiny: interpretatsii mynuloho v umovakh zminy heopolitychnykh realii. *Ukrainskyi Istorychnyi Zhurnal*, 4, 98–112. <https://doi.org/10.15407/uhj2023.04.098> (in Ukrainian).

Kartunov, O. (1995). Zakhidni teorii natsii: Pliuralizm dumok, defitsyt poniat. *Viche*, 6, 80–93 (in Ukrainian).

Kasiiianov, H. V. (1999). “Natsiia” i “natsionalizm”: slova i termin. *Ukrainskyi Istorychnyi Zhurnal*, 2, 3–14 (in Ukrainian).

Kasiiianov, H. V. (1999). *Teorii natsii ta natsionalizmu*. Kyiv: Lybid (in Ukrainian).

Klymenko, O., & Vaisman-Sakhniuk, O. O. (2023). Kliuchovi teorii etnosotsiologii u vysvitleni etnogenezu ukrainskoho narodu. *Sotsiologichni Studii*, 1(22), 15–25. <https://doi.org/10.29038/2306-3971-2022-02-15-25> (in Ukrainian).

Klish, A. (2016). Ukrainsko-polski vidnosyny v politytsi khrystyianskykh tovarystv Halychyny kintsia XIX – pochatku XX st. *Istoryko-Kulturni Studii*, 3(1), 51–55 (in Ukrainian).

Kresina, I. O. (1998). *Ukrainska natsionalna svidomist i suchasni politychni protsesy: etnopolitologichni analiz*. Kyiv: Vysheha Shkola (in Ukrainian).

Lisovyi, V. (1991). Drahomanov i Dontsov. *Filosofska i Sotsiologichna Dumka*, 9, 95–102 (in Ukrainian).

Lytvyn, M. (Red.). (2017). *Ukrainsko-polski vidnosyny. Novitnia doba*. Lviv: Instytut ukrainoznavstva im. I. Krypiakevycha NAN Ukrainy (in Ukrainian).

Lytvyn, M. (Ed.). (2021). *Za svobodu: ukrainsko-polskyi dialog ta sproby porozuminnia*. Lviv: Instytut ukrainoznavstva im. I. Krypiakevycha NAN Ukrainy (in Ukrainian).

MZS Ukrainy. (2025, cherven 20). Ukraina initsiiue vidnovlennia ukrainsko-polskoho Forumu istorikyiv ta Forumu partnerstva. *Suspilne Novyny*. <https://suspilne.media/1047965-ukraina-iniciue-vidnovlennia-ukrainsko-polskogo-forumu-istorikyiv-ta-forumu-partnerstva/> (in Ukrainian).

Mirchuk, P. (1953). *Ukrainska povstanska armiiia 1942–1945: dokumenty i materialy*. Lviv: Tovarystvo ukrainskoi movy im. T. Shevchenka (in Ukrainian).

Nahorna, L. (2005). *Politychna mova i movna polityka: diapazon mozhlyvosti politychnoi linhvistyky*. Kyiv: Svitohliad (in Ukrainian).

Patryliak, I. (2024). *Peremoha abo smert: ukrainskyi vyzvolnyi rukh u 1939–1960 rokakh*. Kharkiv: Knyzhkovyi Klub “Klub Simeinoho Dosvillia”; Tsentrl doslidzhen vyzvolnoho rukhu (in Ukrainian).

Polishchuk, D. I. (2019). Diialnist “Prosvity” yak chynnyk natsiotvorennia ta formuvannia natsionalnoi svidomosti. *Dukhovna kultura Ukrainy pered vyklykamy chasu: Tezy dopovidei uchastnykiv II Vseukrainskoi naukovy-praktychnoi konferentsii (m. Kharkiv, 16 kvit. 2019 r.)* (pp. 233–235). Kharkiv (in Ukrainian).

Polishchuk, I. (1999). Utikayuchy vid svitu ta shukayuchy zahroz u samomu sobi. *Viche*, 9, 141–149 (in Ukrainian).

Popovych, M. V. (2001). *Narys istorii kultury Ukrainy*. (2-he vyd., vypr.) Kyiv: ArtEk (in Ukrainian).

Rymarenko, S. (1998). *Samovyznachennia osoby, natsii, derzhavy (Etnopolitichni osnovy): Monohrafiia*. Kyiv: Yurydychna knyha (in Ukrainian).

Rozumnyi, M. M. (2016). *Vyklyky natsionalnoho samovyznachennia: Monohrafiia*. Kyiv: NISD (in Ukrainian).

Riabchuk, M. (2000). *Vid Malorosiyi do Rosiyi: Paradoksy zapiznilogo natsiotvorennia*. Kyiv: Krytyka (in Ukrainian).

Savchenko, O. O. (2010). Polski represii proty narodu Halychyny u 30-kh rr. XX st. *Visnyk Natsionalnoho universytetu “Lvivska politekhnikha”, Derzhava ta armiiia*, 670, 146–150 (in Ukrainian).

Skakun, R. (2012). “Patsifikatsiia”: polski represii 1930 roku v Halychyni. Lviv: Vydavnytstvo Ukrainykoho katolytskoho universytetu (in Ukrainian).

Stepyko, M. (1988). *Buttia etnosu: vytoky, suchasnist, perspektyvy (filosofsko-metodolohichniy analiz)*. Kyiv: Znannia (in Ukrainian).

Subtelnyi, O. (1991). *Ukraina: istoriia*. (Yu. I. Shevchuk, Trans.; S. V. Kulchytskyi, Intro.). Kyiv: Lybid (in Ukrainian).

Ukhach, V. Z. (2021). Suchasna vitchyznyana istoriografiia Volynskoi tragedii 1943 roku. *Zaporizhzhia Historical Review*, 1(40), 229–233 (in Ukrainian).

Chukut, S. A. (1999). *Heneza dukhovnoi kultury: upravlinskyi vymir*. Kyiv: UADU (in Ukrainian).

Barth, F. (1969). *Ethnic groups and boundaries: The social organization of culture difference*. Oslo: Universitetsforlaget (in English).

Pylypenko, L., & Bilan, S. (2018). Periodization of development of ethnic relations of Western Ukraine and Poland (1918–1939). *EUREKA: Social and Humanities*, 2, 39–44. <https://doi.org/10.21303/2504-5571.2018.00574> (in English).

Smith, A. D. (1991). *National Identity*. New York: PENGUIN BOOKS (in English).

Iryna HRABOVETS

*Candidate of Sociological Sciences, Associate Professor,
Head of the Department of Sociology and Mass Communications
Kryvyi Rih State Pedagogical University
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0704-4167>
e-mail: iryna.hrabovetz@kdpu.edu.ua*

ETHNOSOCIOLOGICAL FOUNDATIONS OF THE FORMATION OF THE UKRAINIAN NATION IN THE 19TH–20TH CENTURIES: UKRAINIAN-POLISH INTERETHNIC INTERACTION

The article explores Ukrainian-Polish interethnic interaction throughout the 19th and 20th centuries as a factor in the formation of Ukrainian national identity from an

ethnosociological perspective. It examines the dynamics of relations between the Ukrainian and Polish ethnic groups under conditions of imperial domination, national awakening, interwar confrontation, World War II, and the Soviet period. Special attention is paid to the analysis of the policy of pacification and forms of political mobilization of Ukrainians in the context of Polish state policy, the events of the Volyn tragedy during World War II. The article highlights local examples of cooperation, religious and cultural coexistence as alternative models of interethnic interaction. Based on contemporary Ukrainian historiography and interdisciplinary approaches, the potential of Ukrainian-Polish historical dialogue is substantiated as a means of reconciliation amid new geopolitical challenges.

Keywords: interethnic interaction, national identity, nation-building, historical memory, ethnosociology.

Дата надходження статті: 31.07.2025

Дата прийняття статті: 20.08.2025

Опубліковано: 12.11.2025